

सिँचाइ मन्त्रालय

मन्त्रालय र मातहतका समेत १७६ कार्यालयको विनियोजन रु.२० अर्ब २१ करोड ३१ लाख, राजस्व रु.५ करोड ४४ लाख र धरौटी रु.१ अर्ब ८१ करोड ६० लाखसमेत रु.२२ अर्ब ८ करोड ३५ लाखको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका उल्लेख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

- अनुगमन** - विगतका प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको कन्टिन्जेन्सी रकमको २ प्रतिशत रकम पुँजीगत कार्यमा खर्च गर्नुपर्नेमा यो वर्ष ८८ ईकाइले रु.४८ करोड ७२ लाख खर्च गरेकोमा पुँजीगत तथा चालु खर्च शीर्षक यकिन नगरी खर्च गरेको, कन्टिन्जेन्सीबाट ज्यामी ज्याला खर्च गरेकोमा सुम्पिएको जिम्मेवारी तथा सम्पादित कामको अभिलेख तयार नगरेको, आयोजनाको कामसँग प्रत्यक्ष सरोकार नभएका कार्यमा खर्च गरेको, सबै सिँचाइ प्रणालीबाट सिँचाइ शुल्क सङ्कलन नगरेको, एउटै नहर प्रणाली तथा संरचना निर्माणको कार्य रु.६० लाखभित्र रहने गरी स-साना टुक्रा गरी उपभोक्ता समितिमाफत गराएको, उपभोक्ता समितिमाफत काम गराउँदा उपभोक्ता समितिको बैठकबाट आम्दानी खर्च अनुमोदन तथा खर्च सार्वजनिक नगरेको, बीमा पोलिसी र प्रिमियम तिरेको प्रमाण नलिई सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीलाई बीमाबापत भुक्तानी गरेको व्यहोरा यो वर्ष पनि सुधार भएको पाइएन। विगतका व्यहोरा पुनरावृत्ति नहुने व्यवस्था गर्नुपर्दछ।
- सवारी भाडा** - निर्माण कार्यको बिल अफ क्वान्टिटीमा सवारीसाधनको भाडा समावेश गरी सम्झौता गर्दा शिरोभार खर्चसमेतले लागत बढ्न गएको व्यहोराउपर छलफल हुँदा सार्वजनिक लेखा समितिबाट २०६९/११८ मा लागत बृद्धि नियन्त्रण गर्न एक नीति बनाउने र यसको जानकारी सबै मन्त्रालयलाई दिने निर्णय भएको छ। भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयले २०६९/१२ मा गाडी भाडामा नलिने, गाडी भाडामा लिनुपर्ने अवस्था परेमा विभागबाट स्वीकृति लिने नीति तयार गरेको छ। यो वर्ष बिल अफ क्वान्टिटीमा समावेश गरी महाकाली नदी नियन्त्रण आयोजना, दार्चुलाले रु.४३ लाख ३६ हजार र महाकाली सिँचाइ आयोजनाले रु.१४ लाख भाडा भुक्तानी गरेको छ। त्यसैगरी विभिन्न सिँचाइ आयोजनाबाट गाडी उपलब्ध गराउन रु.२ करोड ९८ लाख भुक्तानी गरेको छ। अनावश्यक शिरोभार खर्च घटाउने सार्वजनिक लेखा समितिको निर्णय एवं तत्सम्बन्धी नीतिको कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।
- सटही दायित्व** - रानी जमरा कुलरिया सिँचाइ आयोजनाका एक निर्माण व्यवसायीले विनियम फरक परेको रु.४ करोड ९३ लाख ७४ हजार र सिक्टा सिँचाइ आयोजनाका अर्का निर्माण व्यवसायीले रु.१ करोड ५१ लाख १२ हजार भुक्तानी लिँदा कर बीजक पेश गरेका छैनन्। निर्माण व्यवसायीले उक्त रकम आफ्नो आय विवरणमा पनि समावेश गरेका छैनन्। अतः कानुनबमोजिम कर दायित्व यकिन गरी असुल गर्नुपर्दछ।

राष्ट्रिय गौरवका आयोजना

यस मन्त्रालयअन्तर्गत रहेका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको प्रगतिस्थिति देहायअनुसार रहेको छ:

(रु लाखमा)

सि.नं.	आयोजनाको नाम	सुरुवर्ष	सम्पन्न हुने वर्ष	कूल लागत अनुमान	हालसम्मको खर्च	भौतिक प्रगति प्रतिशत
१	रानीजमरा कुलरिया सिँचाइ आयोजना	२०६६/६७	२०७४/७५	१२,६३,२१	६,१३,२९	५८.१६
२	सिक्टा सिँचाइ आयोजना	२०५९/६०	२०७६/७७	२५,०२,००	१२,०१,००	४७.६९
३	बबई सिँचाइ आयोजना	२०४५/४६	२०७४/७५	१२,५७,५४	४,८०,२१	३२.४९
४	भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	२०६८/६९	२०७७/७८	१६,४३,३०	१,८१,७१	१८.०
जम्मा				६६,६६,०५	२४,७६,२१	३९.०८

माथिको विवरणअनुसार तोकिएको समयमा निर्माण कार्य सम्पन्न हुने अवस्था नदेखिएको, औसतमा ३७.१५ प्रतिशत खर्च हुँदा भौतिकतर्फ ३९.०८ प्रतिशत प्रगति भएको, मुआब्जा वितरण कार्य सम्पन्न

नभएको, ठेक्का सम्झौताअनुसार निर्माण कार्य नगरेकोमा कारबाही नगरेको अवस्था छ। तोकिएको समयमा आयोजना सम्पन्न हुने गरी कार्य सम्पादन गर्नुपर्दछ।

४. **नहरको उपयोग न्यून** - सिँचाइ विभागबाट प्राप्त प्रगति विवरणअनुसार ३३ सिँचाइ प्रणालीबाट ३ लाख २५ हजार हेक्टर क्षेत्रफलमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने गरी सिँचाइ प्रणाली सञ्चालनमा रहेको छ। उक्त प्रणालीबाट आषाढदेखि कार्तिकसम्म १ लाख ७० हजार, मंसिरदेखि फाल्गुनसम्म १ लाख २० हजार र चैत्रदेखि जेष्ठसम्म ३१ हजार हेक्टरमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराएको विवरण पेस भएको छ। सोमध्ये मुख्य सिँचाइ प्रणालीको निकास खर्च तथा उपलब्ध गराएको सिँचाइको अवस्था निम्नानुसार छ।

सिँचाइ प्रणाली	निकास खर्च रु. लाखमा	कमाण्ड क्षेत्रफल हेक्टर हजारमा	आषाढ-कार्तिक सिँचित क्षेत्रफल हेक्टर हजारमा	मंसिर-फागुन सिँचित क्षेत्रफल हेक्टर हजारमा	चैत्र-जेष्ठ सिँचित क्षेत्रफल हेक्टर हजारमा	सिँचित क्षेत्रफल प्रतिशत
सुनसरी मोरङ सिँचाइ प्रणाली	५६७०	६८.०	६६.०	५८.०	१७.०	२५
वाग्मती सिँचाइ प्रणाली	५५८९	४५.६	३९.७	२५.५	१३.०	२९
कमला सिँचाइ प्रणाली	२७१९	२५.०	२५.०	१०.०	०	४०
नारायणी सिँचाइ प्रणाली	१६९९	२८.७	२८.०	१८.०	०.५	६४
महाकाली सिँचाइ प्रणाली	१६६५	११.६	११.०	९.०	०.२	८१
जम्मा	१७३४२	१७८.९	१६९.७	१२०.५	३०.७	

माथि उल्लेख भएबमोजिम सुनसरी मोरंग सिँचाइ आयोजनाको ७५ प्रतिशत कमाण्ड क्षेत्र सिँचित हुन नसकेको अवस्थामा पनि यो वर्ष रु.५६ करोड ७० लाख, वाग्मती सिँचाइ आयोजनामा ७१ प्रतिशत कमाण्ड क्षेत्र सिँचित हुन नसकेको अवस्थामा यो वर्ष रु.५५ करोड ८९ लाख, कमला सिँचाइ प्रणालीमा ६० प्रतिशत कमाण्ड क्षेत्र सिँचित हुन नसकेको अवस्थामा रु.२७ करोड १९ लाख र नारायणी सिँचाइ प्रणालीमा ३६ प्रतिशत कमाण्ड क्षेत्र सिँचित हुन नसकेको अवस्थामा पनि रु. १६ करोड ९९ लाख खर्च भएको छ। फलस्वरूप उल्लिखित सिँचाइको कार्यमा सिँचाइ योजनाहरुको कार्यदक्षता एवं प्रभावकारिता न्यून रहेको छ।

रानी जमरा कुलरीया आयोजना

५. **प्रगति स्थिति** - कैलाली जिल्लाको रानी जमरा र कुलरीया नहर प्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने र सम्भाव्य क्षेत्रमा सिँचाइको विस्तार गरी २० हजार ३ सय हेक्टरमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने उद्देश्य रहेको यो आयोजनाको लागत अनुमान रु.१२ अर्ब ६३ करोड २१ लाख रहेकोमा हालसम्म रु.६ अर्ब १३ करोड २९ लाख खर्च भएको छ। आयोजनाबाट सिँचाइतर्फ इन्टेक, मूल नहर, शाखा नहर र सिँचित क्षेत्र बचाउ कार्य गर्नुपर्ने लक्ष्य रहेकोमा २०७२।७३ सम्म इन्टेक निर्माण कार्यमात्र सम्पन्न भएको छ। आयोजना २०६६।६७ मा शुरु भई २०७४।७५ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा सम्पन्न गर्न २ वर्ष बाँकी हुँदा लागत अनुमानको ४८.५५ प्रतिशत खर्च र लक्ष्यको ५८.१६ प्रतिशतमात्र प्रगति भएको छ।
६. **बढी लागत अनुमान** - आयोजनाले सिँचाइ विभागको २००२ को मेनुयल पद्धतिको नर्स प्रयोग गरी लागत अनुमान तयार गरेको छ। आयोजनाको फिल्ड निरीक्षण गर्दा सञ्चालित ठेक्काहरुको कंक्रीट कार्यमा ब्याचिड प्लान्ट प्रयोग गरेको देखियो। मेनुयल पद्धतिबाट कंक्रीट बनाउने कार्यमा परिवर्तन भई कंक्रीट मिक्चर्सको प्रयोग हुँदै हाल ब्याचिड प्लान्टको प्रविधिले कंक्रीट निर्माण कार्य भइरहेको अवस्थामा उपकरणको प्रयोगले निर्माण लागत घट्दै जानुपर्नेमा मेनुयल नर्स प्रयोग गरी बढी श्रमशक्तिको खपत भएको देखिन्छ। सडक विभागको स्वीकृत नर्सको आधारमा निर्माण कार्यको बिल अफ क्वान्टिटीमा समावेश भएको कंक्रीट एम २० को मात्र गणना गर्दा आयोजनामा चालु रहेका ४ ठेक्काको तुलना गर्दा रु.३२ करोड ९९ लाख ५२ हजार बढीको लागत अनुमान स्वीकृत भएको छ। मेनुयल पद्धतिबाट गणना गरी लागत अनुमान तयार तथा स्वीकृत गर्ने र निर्माण कार्यमा उपकरण प्रयोग गर्ने अवस्थालाई मध्यनजर गरी लागत अनुमान प्रकृत्यामा सुधार गर्नुपर्दछ।
७. **बढी शिरोभार** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १०(७) अनुसार निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा १५ प्रतिशत ओभरहेड खर्च राख्ने व्यवस्था छ। फिडर नहरको लाइनिङ, पुल तथा कल्भर्ट निर्माण र सडक स्तरोन्नति गर्ने कार्यको एक ठेक्काको लागत अनुमान विभागीय प्रमुखबाट २०७१।११।१९ मा स्वीकृत गर्दा १५ प्रतिशतको अतिरिक्त ५ प्रतिशत ओभरहेड थप गरेको देखियो। उक्त

ठेक्काको निर्माण कार्यतर्फ (जनरल आइटम, डे वर्क्स र पि.एस. आइटमबाहेक) को मात्र लागत अनुमान रु.७५ करोड ४३ लाखमा १५ प्रतिशत ओभरहेड रु.११ करोड १६ लाख र अतिरिक्त ओभरहेड (विविध) रु.३ करोड ५४ लाख समावेश हुँदा ठेक्काको लागत अझ बढ्न गएको छ । पाँच प्रतिशत ओभरहेड घटाउँदा निर्माण कार्यको वास्तविक लागत अनुमान रु.७१ करोड ८४ लाख हुनेमा रु.७५ करोड ४३ लाख कायम गरेको र रु.७७ करोड ५३ लाखमा ठेक्का स्वीकृत गरी २०७२।४।२१ मा सम्भौता गरेको छ । प्रचलित कानूनमा नभएको थप ओभरहेड राख्दा रु.५ करोड ६९ लाख लागत बढ्न गएकोले निर्णय गर्ने कर्मचारीलाई जिम्मेवार बनाई तत्काल सुधार गर्नुपर्दछ ।

८. **इन्जिनियरिङ सुविधा** - सार्वजनिक लेखा समितिको २०६९।१।८ को निर्णयमा निर्माण कार्यको रेखदेख सुपरभिजन तथा अन्य कार्य गर्न बजेटमा व्यवस्था गरी स्रोतसाधन व्यवस्थापन गर्ने, ठेक्काको बिल अफ क्वान्टिटीमा इन्जिनियरिङ सुविधा राखेर निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गर्ने विषयमा नियन्त्रण गर्ने उल्लेख छ । आयोजनाले पाँच खरिद सम्भौतामा रु. १२ करोड ३० लाखमा गाडी भाडा सुविधा बिल अफ क्वान्टिटीमा राखेर यो वर्ष रु.१ करोड ७१ लाखसहित हालसम्म रु.७ करोड ७७ लाख निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गरेको छ । सोको अतिरिक्त निर्माण कार्यको सुपरभिजन गर्न बाह्य परामर्शदातासँग रु.२२ करोड ४० लाखको सम्भौता गरी यो वर्ष रु.३ करोड ८१ लाखसमेत हालसम्म रु.९ करोड ३८ लाख भुक्तानी गरेको छ । आयोजनाको सुपरभिजनमा आयोजना मातहतका पदाधिकारीहरु परिचालन नगरेकोले नियमित प्रकृतिको काममा समेत परामर्शदातामाथिको निर्भरता बढ्दै गएको छ । आयोजना लागतमा मितव्ययिता ल्याउन आन्तरिक जनशक्तिको परिचालन गर्नुपर्दछ ।
९. **कार्यतालिका** - मूल नहर, फिडर नहर र ४.८ मेगावाटको विद्युतगृह निर्माणका लागि एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७४ असारसम्म काम सम्पन्न गर्ने गरी रु.१ अर्ब ७३ करोडको सम्भौता भई यो वर्षसम्म रु.८ करोड ५ लाख भुक्तानी भएको छ । सम्भौता अवधि २०७३ असार मसान्तसम्म दुई तिहाई समाप्त भैसक्दा विद्युत प्लान्टको निर्माण कार्यको थालनी नै नहुँदा निर्माण कार्यमा न्यून प्रगति भएको छ । कार्य तालिकाअनुसार काम नगर्ने निर्माण व्यवसायीलाई कार्य तालिकाको अनुसरण गर्न लगाउनुपर्दछ ।

सिँचाइ सिँचाइ आयोजना

१०. **प्रगति स्थिति** - बाँके जिल्लाको ४३ हजार हेक्टर जमीनमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन सुरु लागत रु.७ अर्ब ४४ करोड भएकोमा संशोधित लागत अनुमान रु.२५ अर्ब २ करोड रहेको छ । आयोजना सम्पन्न हुने समयअघि तीन पटक संशोधन गरी २०७६।७७ सम्म पुऱ्याएको छ । हालसम्म रु.१२ अर्ब १ करोड खर्च भई ४७.६९ प्रतिशतमात्र भौतिक प्रगति भएको छ । आयोजनाले हालसम्म हेडवर्क्स निर्माण, मूल नहर निर्माण तथा शाखा नहरलगायत कमाण्डक्षेत्र विकासको काम सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखेको भए तापनि २०७२।७३ सम्म हेडवर्क्स निर्माण तथा ३५ किलोमिटर मूलनहर मात्र निर्माण भै शाखा नहरहरु निर्माण र कमाण्डक्षेत्र विकास गर्ने कार्यको विस्तृत ड्रइङ डिजाइन, लागत अनुमान तयारीलगायत खरिद सम्भौताका कार्यहरु बाँकी रहेको छ । हालकै गतिमा काम हुँदा संशोधित अवधिभित्र आयोजना सम्पन्न हुने देखिँदैन । निर्माण कार्यमा हुने ढिलाइले आयोजनाको लागत बृद्धि हुँदै जाने हुँदा बाँकी काम सम्पन्न गर्न थप प्रयास हुनुपर्दछ ।
११. **काममा ढिलाइ** - आयोजनाको लिङ्ग नहर निर्माण तथा मुहान मर्मत कार्य २०७५।७।२१ भित्र सम्पन्न गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.९८ करोड ८१ लाख १८ हजारमा सम्भौता भएको छ । सोअनुसार रु.८ करोड ३२ लाख ७४ हजार पेशकी उपलब्ध गराएकोमा सम्भौता मितिले २३३ दिन वितिसकेकोमा कुनै पनि कार्य गरेको छैन । त्यस्तै ६ ठेक्काको रु ४१ करोड १७ लाखको सम्भौताअनुसार सम्पन्न गर्नुपर्ने मिति समाप्त भैसकेकोमा २५ देखि ६० प्रतिशतसम्म मात्र कार्य सम्पन्न गरेको छ । समयमा कार्य नगर्ने निर्माण व्यवसायीलाई आवश्यक कारवाही गरी कार्यतालिका अनुसरण गर्न लगाउनुपर्दछ ।
१२. **नहरमा क्षति** - चेनेज १७+७०० देखि ३५+००० को मूलनहर तथा नहरमा पर्ने संरचनाको निर्माण कार्य २०६८।१।६ मा शुरु गरी २०७१।१।२३ सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य भएअनुसार २०७१।१।२५ मा सम्पन्न भएको छ । सम्भौताअनुसार २ वर्ष त्रुटि सच्याउने अवधि शुरु भएको छ । सम्भौतालाई आधार मानी मूल्य समायोजन तथा दावी भुक्तानी समेत गत आर्थिक वर्षसम्म रु.२ अर्ब ४१ लाख भुक्तानी गरेको छ । उक्त कार्यको २०७३।३।१३ मा परीक्षण गर्दा भिँभरी खोला एक्विडक्टको दायाँ भागको बाहिरी स्तोपको नहर लाइनिङ तथा साथै रहेको भि.आर.वि.को उत्तरतर्फको वालसमेत भत्किएकोले सिँचाइ मन्त्रालयले छानबिन

समिति गठन गरेकोमा उक्त समितिले एक्विडक्ट, ट्रान्जिसन र लाइनिङको बीचमा रहेको जोर्नीहरुमध्ये एक वा एकभन्दा बढी जोर्नीमा राम्रो तरिकाले सिल तथा वाटर स्टप राख्ने कार्यमा त्रुटि भएको उल्लेख गरेको छ । उक्त नहरको स्थलगत निरीक्षण गर्दा टर्फिन उप्केको, जोर्नीमा सिल नलागेको, नहरको संरचना चर्केको, साइड वाल थप क्षतिग्रस्त हुने अवस्थामा रहेको, ढलान तथा स्ट्रक्चरको अन्य क्षेत्रमा समेत मर्मत गर्नुपर्ने अवस्थामा देखिएको हुँदा नहर जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेको पाइयो । त्रुटिपूर्ण कार्य गर्नेलाई आवश्यक कारवाही गरी मर्मत तथा पुनः निर्माण गरेर नहर सञ्चालनमा ल्याउनुपर्दछ ।

१३. **भेरिएसन** - आयोजनाको हेडवर्क्समा गेटलगायत हाइड्रो मेकानिकल कार्यको लागत अनुमान रु.१ अर्ब ९५ करोड ६५ लाख रहेकोमा अन्तर्राष्ट्रिय बोलपत्रबाट घटी कबोलवाला एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.९६ करोड ६१ लाख (४९.३८ प्रतिशत) घटीमा २०७२।६६ मा कार्य सम्पन्न गर्ने गरी सम्झौता गरेको छ । डिजाइन एण्ड विल्ट अवधारणा अन्तर्गत निर्माण व्यवसायीबाट ड्रइङ्ग गराई आयोजनाबाट स्वीकृत भएपछि मात्र निर्माण गर्ने गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था भएअनुसार निर्माण कार्य गरेकोमा निर्माणको क्रममा परिमाण थपघट हुन गएकोले पछिल्लो पटक रु.१४ करोड ३१ लाखको भेरिएसन स्वीकृत गरी हालसम्म रु.६३ करोड ९४ लाख भुक्तानी भएको देखिन्छ । डिजाइन एण्ड विल्ट अवधारणा अन्तर्गत निर्माण व्यवसायीबाट ड्रइङ्ग गराइ निर्माणकार्य भएकोमा पनि भेरिएसन स्वीकृत गरेको सम्बन्धमा आवश्यक आधार प्रमाण पेश हुनुपर्दछ ।

भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

१४. **टनेल निर्माण** - भेरी नदीको ४० क्युमेक पानीलाई ४.२ मिटर व्यासको १२ किलोमिटर लामो सुरुडबाट बबई नदीमा मिसाई ४८ मेगावाट विद्युत उत्पादन र ५१ हजार हेक्टर जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने उद्देश्यले सञ्चालित यो आयोजना २०७७।७८ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ । टनेल बोरिङ मेसिनबाट टनेल निर्माण गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग टनेल निर्माण कार्य २०७६।१२।१५ भित्र सम्पन्न गर्ने गरी रु.१० अर्ब ५६ करोड ९७ लाखको सम्झौता भएको छ । सम्झौताअनुसार टनेल निर्माण कार्य शुरु गर्नुपर्ने अवधि ४०८ दिन अर्थात् २३.१८ प्रतिशत समय व्यतीत भइसकेको र हालसम्म रु.१ अर्ब ८२ लाख खर्च गरी १८ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ ।

सुनसरी मोरङ सिँचाइ आयोजना

१५. **नहरको उपयोग** - सुनसरी जिल्लाको चतरा भएर वग्ने कोशी नदीमा ६० क्युमेक क्षमताको इन्टेक निर्माण गरी मूल नहरमा पानी प्रवाह गरेर सुनसरी जिल्लाका ४० हजार हेक्टर र मोरङ जिल्लाका २८ हजार हेक्टर समेत ६८ हजार हेक्टर जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने उद्देश्यले यो योजनाको स्थापना भएको हो । मूल नहरमा अटुटरूपमा ६० क्युमेक पानी प्रवाह हुनुपर्ने उद्देश्य रहेको सो योजनाको इन्टेकबाट हिँउद र सुखायाममा पानीको डिस्चार्ज घट्दै मार्ग महिनामा १३ क्युमेक, माघ महिनामा १९ क्युमेक, चैत्रमा १८ क्युमेक डिस्चार्ज भएको व्यहोरा इन्टेकमा रहेको मिटर रिडिङ्ग (गज रिडिङ्ग) रजिष्टरबाट देखिन्छ । उक्त कार्यको निरीक्षण गर्दा २०७३।१०।१० मा १०.९३ क्युमेक मात्र (२५ प्रतिशत) पानी डिस्चार्ज भएको देखियो । सो डिस्चार्ज परिमाणले करिब १३ हजार हेक्टरमा मात्र सिँचाई पुग्न सक्ने देखियो ।

कोशी नदीमा २०६५ मा आएको बाढीले नदीको बहाव पश्चिम किनारातर्फ गई इन्टेकको पानी डिस्चार्ज हुने माथिल्लो सतह (क्रेस्ट लेभल) भन्दा नदीको पानी सतह ८० से.मि. तल गएकोले पर्याप्त मात्रामा पानी डिस्चार्ज नभएको अवस्था छ । इन्टेकमा कम पानी प्रवाह भएपछि त्यसलाई व्यवस्थापन गर्न आयोजनाले आलोपालो प्रणाली पनि लागू गरेको देखियो । त्यस्तै नदीलाई इन्टेकतर्फ डोऱ्याउने (च्यानलाइज्ड) र तीनवटा स्पर निर्माण गर्ने कार्य गरेको छ । साथै कोशी नदीमा नयाँ पुल निर्माण गर्ने क्रममा कफर ड्याम बनाउँदा जम्मा गरेको ढुङ्गा तथा सिल्ट सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीले नहटाउँदा इन्टेकतर्फ पानी प्रवाहमा कमी आएको छ । आगामी दिनमा यस्तो समस्या आउन नदिन स्थायी प्रकृतिको समाधान खोज्नुपर्ने देखियो ।

१६. **कर समायोजन** - मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम २६(१) मा मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको करदाताले एक महिनाको कर अवधिको कर विवरण सो अवधि समाप्त भएको मितिले २५ दिनभित्र सम्बन्धित कर अधिकृत समक्ष पेश गर्नुपर्ने उल्लेख छ । सो व्यवस्थाअनुसार २०७२।७३ को कर हालसम्म पनि दाखिला नगरेकोले विभिन्न ७ निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर रु.३६ लाख जरिवाना र शुल्कसहित दाखिला हुनुपर्दछ ।

वागमती सिँचाइ आयोजना

१७. **रुख कटान सहमति** - आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २० अनुसार कार्यक्रम सुचारु रूपले कार्यान्वयन गराउन र निर्धारित समयभित्र कार्यसम्पन्न गर्न अन्य निकायसँग सहमति लिनुपर्ने भएमा सहमति लिएर बोलपत्र आह्वान गर्नुपर्नेमा आयोजनाले पश्चिमी मूल नहरमा सिल्ट इजेक्टर निर्माण गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७३।३।१५ भित्र सम्पन्न गर्ने गरी सम्झौता गरेकोमा उक्त कार्य बन्द र वनक्षेत्रमा रुख कटान ढिलाइ भएको कारण जनाई निर्माण व्यवसायीबाट म्यादथप माग भएकोमा २०७४।३।२५ सम्म ठेक्काको म्याद थप भएको छ । आयोजनाले निर्माण स्थलमा रहेको स्केप च्यानलतर्फको वनक्षेत्रका २७८ वटा रुख कटान कार्यको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण परामर्शदाताबाट गराई सोको स्वीकृतको लागि २०७३।१०।१९ मा सिँचाइ मन्त्रालयमा पेश भएकोमा हालसम्म स्वीकृत भएको देखिएन । वनक्षेत्रको रुख कटानको लागि स्वीकृति लिएर मात्र बोलपत्र आह्वान गर्नुपर्नेमा बोलपत्र स्वीकृतिपछि मात्र सम्बन्धित निकायसँग पत्राचार गरेकोले निर्माण कार्य सम्झौता अवधिमा सम्पन्न नहुने देखिन्छ ।

सिँचाइ व्यवस्थापन आयोजना/डिभिजन/सवडिभिजन

१८. **व्ययभार परेको** - सिँचाइ विकास डिभिजन रोल्पाले एक सिँचाइ योजनाको लागत अनुमान रु.२ करोड भएको बोलपत्र आह्वान गर्दा ६ बोलपत्र विक्री भएकोमा १ मात्र बोलपत्र दर्ता भएको देखिन्छ । बोलपत्र पेश गर्ने निर्माण व्यवसायीले शुरुमा रु.१ करोड ५२ लाख कबोल गरेकोमा २२ प्रतिशत वृद्धि गरी संशोधन प्रस्ताव पेश गरेकोले रु.३३ लाख बढी रकमको बोलपत्र स्वीकृत गरेको छ ।
१९. **मूल्य समायोजन** - सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ५५ मा खरिद सम्झौतामा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक १५ महिनाभन्दा बढी अवधिको खरिद सम्झौता कार्यान्वयन गर्ने क्रममा मूल्य समायोजन गर्न आवश्यक देखिएमा अधिकार प्राप्त अधिकारीले मूल्य समायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था छ । सो व्यवस्था अनुसार यो वर्ष सिक्टा, रानीजमरा, कोशीपम्प, सिँचाइ विकास डिभिजन धनुषालगायत ५ इकाईले रु.४ करोड ३८ लाख भुक्तानी गरेका छन् ।
२०. **बीमा** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११२ मा रु.१० लाखभन्दा बढीको निर्माण कार्य गराउँदा निर्माण व्यवसायीले निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने सामग्री, कार्य, कामदार आदिको बीमा गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । यो वर्ष सिँचाइ विकास डिभिजन सिन्धुली, धनुषालगायत १० निकायले रु.९६ लाख बीमाबापत भुक्तानी गरेका छन् । निर्माण कार्य गर्दा सम्झौताभन्दा कम रकमको बीमा गराएको, म्याद थप पश्चात् बीमाको म्याद थप नगरेको, बीमा बिलभन्दा बढी रकम भुक्तानी गरेको र बीमा अभिलेख व्यवस्थित रूपमा नराखेकोले सुधार गर्नुपर्दछ ।
२१. **गुणस्तर व्यवस्था** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९(२) मा लागत अनुमान तयार गर्दा गुणस्तर परीक्षणसमेतको छुट्टै आइटम बनाई लागत अनुमानमा समावेश गर्नुपर्ने र नियम १११.१(ड) अनुसार गुणस्तर परीक्षण गर्नुपर्ने उल्लेख छ । यो वर्ष जल उत्पन्न विभाग र सिँचाइ विकास डिभिजन भापासमेत ४ निकायले रु.२३ करोड ६७ लाखको निर्माण गर्न सम्झौता गरेकोमा रु.३४ लाख गुणस्तर परीक्षणबापत भुक्तानी गरेका छन् । कतिपय निर्माण कार्यको लागत अनुमानमा गुणस्तर परीक्षण आइटम समावेश नगरिएको, उपभोक्तामार्फत हुने निर्माण कार्यमा प्रयोग भएका निर्माण सामग्रीलगायत निर्माण कार्यको गुणस्तर परीक्षण नगरेको, प्रयोगशालाको आधिकारिता पुष्टि नगरेको आदि अवस्था देखिएकोले सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
२२. **अधुरो योजना** - यो वर्ष जल उत्पन्न मोरङ र सिँचाइ विकास डिभिजन सुर्खेतले रु.५ करोड ३ लाखमा सम्झौता रहेको योजनामा हालसम्म रु.३ करोड ७१ लाख भुक्तानी गरेकोमा योजना सम्पन्न भएको पाइएन । समयमा निर्माण कार्य सम्पन्न नभएकोमा म्याद थप नभएको पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति असुल गर्ने तथा पेशकी उपलब्ध गराएकोमा जफत गरी आवश्यक कारवाही गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग र डिभिजन

२३. **नीति कार्यान्वयन** - जलउत्पन्न प्रकोपबाट हुन सक्ने भौतिक तथा मानवीय क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्ने, जोखिम रहित बगर तथा उकास जग्गाको समुचित उपयोग गर्ने, जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण गर्न गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने, नीति कार्यान्वयन गर्न आवश्यक कानुनी र संस्थागत सुधार गर्ने उद्देश्य लिई जलउत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन

नीति, २०७२ कार्यान्वयनमा आएको छ। नीति कार्यान्वयनमा रहे तापनि अधिकांश नदीहरूको गुरुयोजना तर्जुमा हुन नसकेको, गुरुयोजना तर्जुमा भएका नदीको सो योजना कार्यान्वयन गर्न पर्याप्त बजेट विनियोजन हुन नसकी उल्लेख भएका कार्य हुन नसकेको, नदी उकास जग्गाको समुचित उपयोग हुन नसकी खेर गएको अवस्था छ। त्यस्तै जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण गर्न अभ्यस्त रहेको विभागीय संरचनालाई प्रकोप व्यवस्थापन चक्रानुसारका कार्य गर्न सक्ने तुल्याउन कानून तथा कार्यविधि तयार भई नसकेको कारण नीति कार्यान्वयनमा कठिनाई भएको छ। उल्लिखित समस्याहरूलाई निराकरण गरी नीतिले लिएको उद्देश्य हासिल हुनुपर्दछ।

२४. **गुरुयोजना** - आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २२(१) मा विकास आयोजनाको बजेट तर्जुमा गर्दा प्रस्तावित आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन र आर्थिक, प्राविधिक, वातावरणीय तथा प्रशासकीय उपयुक्तताको आधारमा त्यसबाट हुने प्रतिफलसमेतको विचार गरी त्यस्तो आयोजना स्वीकृत हुनुपर्ने र यसरी स्वीकृत आयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि विस्तृत सर्भेक्षण, ड्रइङ, डिजाइन, लागत अनुमान तथा सो अनुसार वार्षिक कार्यक्रम निश्चित गरी वार्षिक बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। यो वर्ष कर्णाली नदी नियन्त्रण आयोजनाले रु.११ अर्ब ४२ करोड ६७ लाखको गुरुयोजना स्वीकृत नगरी रु.३५ करोड १९ लाख र जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन बाँकेले रु.१ अर्ब ७१ करोड ५७ लाखमध्ये गुरुयोजना स्वीकृत नगरी रु.५० लाख खर्च गरेको छ। गुरुयोजना स्वीकृत गरी खर्च गर्नुपर्दछ।
२५. **भुक्तानी** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १०(४) मा निर्माण कार्यको लागत अनुमान जिल्ला दररेट निर्धारण समितिले तोकेको दररेटको आधारमा तयार गर्नुपर्ने उल्लेख छ। जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभागले पूर्वी राप्ती नदी नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गराउँदा स्वीकृत जिल्ला दररेटको आधारमा गर्नुपर्नेमा सदरमुकाम भरतपुरदेखि सौराहाचोकसम्म नपाउने दूरीसमेतको हिसाब गरेकोले बढी दरको लागत अनुमान स्वीकृत गरी दुई उपभोक्ता समितिबाट कार्य गराउँदा रु.५ लाख ३१ हजार बढी भुक्तानी गरेकोले सो रकम असुल गर्नुपर्दछ।
२६. **टुक्रा पारी खरिद** - सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ८(क) मा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी टुक्रा टुक्रा पारी खरिद गर्न नहुने व्यवस्था छ। कर्णाली नदी व्यवस्थापन आयोजना, बर्दियाले रु.३८ लाख १ हजार, जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन, कपिलवस्तुले रु.१८ लाख ३६ हजार, महाकाली नदी नियन्त्रण आयोजना, दार्चुलाले रु.१६ लाख १२ हजार र जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन कार्यालय नं.१९ प्युठानले रु.२६ लाख २६ हजारको कार्य टुक्रा टुक्रा पारी सोभै गराएका छन्। सार्वजनिक खरिद ऐनमा भएको व्यवस्था पालना गर्नुपर्दछ।
२७. **कर बीजक** - मूल्य अभिवृद्धिकर नियमावली, २०५३ को नियम १७(१) मा मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको व्यक्तिले कुनै वस्तु वा सेवा आपूर्ति गर्दा तोकिएबमोजिमको ढाँचामा कर बीजक दिनुपर्ने व्यवस्था छ। जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन, कपिलवस्तुले रु.९९ हजार र महाकाली नदी नियन्त्रण आयोजनाले रु.२ करोड १९ लाख १८ हजार कर बीजकबेगर मूल्य अभिवृद्धि कर भुक्तानी गरेका छन्। कर बीजकबेगर भुक्तानी गरेको रकम असुल हुनुपर्दछ।
२८. **भेरिएसन** - सार्वजनिक खरिद निमावली, २०६४ को नियम ११८ उपनियम (१) मा खरिद सम्झौताबमोजिम कार्य थप वा सट्टा गर्न आवश्यक देखिएमा तोकिएको अधिकारीले त्यस्ता घटबढ तथा नयाँ आइटम थपको भेरिएसन जारी गर्न सक्ने व्यवस्था छ। महाकाली नदी नियन्त्रण आयोजना, दार्चुलाले भेरिएसन जारी नगरी रु.१ करोड १० लाख भुक्तानी गरेको छ। भेरिएसन नगरी भुक्तानी भएकोमा आवश्यक कारवाही हुनुपर्दछ।
२९. **कार्यक्रमको स्वीकृति** - आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ३६ मा स्वीकृत बजेटको अधीनमा रही तोकिएको कार्यमा खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ। जनताको तटबन्ध कार्यक्रम, दाङले बाँके जिल्लामा भएको बाढीबाट क्षतिग्रस्त क्षेत्र तथा संरचना संरक्षण तटबन्ध पुनर्निर्माण कार्यका लागि रु.८ करोड ८० लाखको कार्यक्रम स्वीकृत भएकोमा रु.१० करोड ७९ लाख खर्च गरेको छ। त्यसैगरी आपतकालीन नदी नियन्त्रण कार्यअन्तर्गत रु.७० लाखको बजेट व्यवस्था भएकोमा रु.१ करोड ९ लाख खर्च गरेको छ। यसरी स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम र बजेटभन्दा बढी रु.२ करोड ३८ लाख खर्च गरेकोमा कार्यक्रम संशोधन गराएको छैन। स्वीकृत बजेटभन्दा बढी खर्च गर्नेलाई जिम्मेवार बनाउनुपर्दछ।
- **बेरू स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत १५६ निकायमा यो वर्ष रु.३ अर्ब १२ करोड ४८ लाख ८९ हजार बेरू देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रु.६ करोड ८१ लाख ९० हजार फछ्यौट गरेकोले रु.३ अर्ब ५ करोड ६६ लाख ९९ हजार बाँकी रहेको छ। सोमध्ये रु.१ अर्ब ९२ करोड ७८ लाख ६२ हजार पेशकी बाँकी रहेको छ।